

ILONA
BORSKÁ
DOKTORKA
Z DOMU
TRUBAČŮ

motto

Doktorka z domu Trubačů

Vyšlo také v tištěné verzi

Objednat můžete na
www.motto.cz
www.albatrosmedia.cz

motto

Ilona Borská

Doktorka z domu Trubačů – e-kniha
Copyright © Albatros Media a. s., 2022

Všechna práva vyhrazena.
Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu majitelů práv.

ALBATROS MEDIA

ILONA
BORSKÁ
DOKTORKA
Z DOMU
TRUBAČŮ

Praha 2022

© Ilona Borská – heirs, 1978

Cover photographs © Lolostock, Andi Panggeleng, Fat Jackey,
Maryna Pleshkun / Shutterstock.com

ISBN tištěné verze 978-80-267-2169-7

ISBN e-knihy 978-80-267-2257-1 (1. zveřejnění, 2022) (epub)

ISBN e-knihy 978-80-267-2258-8 (1. zveřejnění, 2022) (mobi)

ISBN e-knihy 978-80-267-2256-4 (1. zveřejnění, 2022) (ePDF)

NA CESTĚ

/1/

Osmého října za rozbřesku, zrovna v tu chvíli, kdy se už natolik rozednilo, že bylo možno pozorovat okolní krajinu, proplula rumunská loď Císař Traján mezi skalisky do cařihradské úžiny.

Cestující (kromě těch, kteří se tudy plavili už potolikáté, že jim ten pohled dávno zevšedněl) nedbali ranního chladu a vyhrnuli se na palubu. Vlasta bezděčně zapadla do skupiny anglických vysokoškoláků, najednou byli všude kolem ní, tísnilo se u lodního zábradlí, kouřili lulky a tvářili se přezíravě. Kouřit lulku, být oděn v tvídovém obleku (přes rameno trenčkot) a tvářit se přezíravě považovali zřejmě za velmi anglické, neboť jim bylo dvacet.

Taky jsem takhle pózovala, když mi bylo dvacet let? rozpomínala se Vlasta. Ve dvaceti už asi ne, ale tak v sedmnácti určitě. Aspoň trochu. V sedmnácti chodila o prázdninách po mezích kolem Bernartic, slovníček v ruce, křehká, útlá a trochu tajemná v těch světlých šatech po bradu a po kotníky, jak se tenkrát nosily. Opravdu se učila slovíčka, kde by jinak přišla k těm sedmi řečem, co teď umí, ale ještě stihla po očku sledovat, jak se za ní lidé dívají přes ploty zahrad.

„Všimněte si laskavě, na skalách vlevo i vpravo se uchovaly zříceniny byzantských pevností,“ horlivě upozorňoval průvodce, „kdysi býval od jedné pevnosti k druhé natažen řetěz, spojoval Evropu s Asií.“

Spojoval Evropu s Asií. Snad aby se od sebe nevzdálily; aby se nevzdálily ještě víc.

„To se tedy Evropě s Británií nepodařilo nikdy, aby si ji držela na řetězu.“ Narezlý mladík obhlédl shromáždění, aby zkontroloval účinek svého vtípu. Valného ohlasu se nedočkal. Kamarádi měli právě za sebou cestu po Itálii a Řecku a pod tím dojmem byli víc než kdy jindy ochotni počítat svůj ostrov k Evropě.

„Povšimněte si malebných osad na stráních, visí tam jak vlaštovčí

hnízda,“ obíhal průvodce své ovečky. Vlastu – snad kvůli té pláštěnce z šedivého tvídu – zahrnul mezi ně.

Opravdu, jak vlaštovčí hnízda. Patrně i materiál a způsob stavby bude podobný jako u vlaštovčích hnízd. A taky tam asi tolik mláďat otvírá zobáčky.

Míjeli rybářskou vesnici na břehu, u malého mola se shlukly děti, snad věřily, že se stane zázrak, tenhle veliký parník tu přistane a všichni cestující budou nakupovat škeble a rozdávat bakšiš. Zázrak se nestal.

„Všimněte si prosím, blížíme se k Cařihradu, míváme letohrádky cařihradské smetánky.“

Vily v zahradách, bílé a neparáděné jako dorty se šlehačkou. Zástup se hrne na příď, už prý je vidět první cařihradský minaret.

Vlasta si šla do kajuty pro kabelu. Ještě chvíli tu stát s těmi studenty a jejich snaživým průvodcem, uvěřila by, že se také jen tak pro zábavu toulá Evropou. Jenomže právě to jejich bezstarostné turistické lelkování si ona nemůže dovolit.

Není na cestách – je na cestě.

/2/

Ještě pořád má v tašce české noviny, které jí švagr koupil na nádraží. Jsou pomačkané a píše se v nich, že na vlastní žádost ze zdravotních důvodů odstoupil ministr školství a národní osvěty, v Ženevě se připravuje konference o odzbrojení, obec pražská veřejnosti sděluje, že ke dni 20. září 1924 bylo při pracích komunikačních zaměstnáno 359 dělníků, při pracích sadových 82, při čištění města 369. Třetího října bylo za účasti dvou ministrů slavnostně otevřeno BIO RADIO na Fochově třídě na Královských Vinohradech. Železniční doprava v Chebu je přerušena asi na tři týdny pro sesutí stráně a nedělní lezenské derby Sparta–Slavie se odehraje za dosavadního skóre 65:65 po 34 zápasech. Stav mače bude redakce oznamovat na vývěsní tabuli ve čtvrt hodinových intervalech...

Samozřejmě byste v denním tisku marně hledali sebemenší zmínku o tom, že „...dnes v časných ranních hodinách odjíždí z Prahy doktorka Vlasta Kálalová, mladá česká lékařka, která se rozhodla

založit zcela samostatně, vlastními silami, v některé zemi Blízkého východu českou nemocnici...“ Nic takového tam není. O Vlastině odjezdu vědělo jen několik nejbližších příbuzných a přátel. A snad ještě pár těch, kteří nad ní stejně dávno mávli rukou: Dobrodružka. Nepředložená ženská. Co ji táhne? Romantika východu? Vidina zlata? Však ona pozná, zač je toho loket.

Všechno začalo před devíti lety, když si Vlasta současně se zápisem na lékařskou fakultu zapsala arabštinu a perštinu na orientalistice. Do té doby vypadala prostě jako pilná studentka, která se prochází o prázdninách po mezích kolem Bernartic se slovníčkem v ruce a letní vítr jí čechrá kaštanové vlasy.

Jenom ti, kdo náhodou nahlédli do slovníčku, dělali udivené obličeje: co je to za klikyháky, proboha? Turečtina? Podivínské děvče: Kdyby se učila anglicky, francouzsky, prosím – ale turecky? Na co?

Jenomže anglicky, francouzsky, rusky, italsky a taky trochu španělsky ona už přece uměla. Uměla ovšem i německy, perfektně, třebaže – ale ne, nebudem předbíhat, všechno má svůj čas. Vlasta se v sedmnácti letech (drobná, útlá, ve světlých letních šatech po bradu, po zápěstí, po kotníky, jak velela móda dozrívající secese) učila svou sedmou řeč. Jestliže nad tím někdo žasl, rozpačitě se usmívala: No a co? To se může naučit každý! Na tom přece nic není!

(Nikdy, ani pak, když už těch řečí uměla čtrnáct nebo víc, neuznala a snad ani nepochopila výjimečnost svého jazykového talentu. Co je na tom, to přece může každý. Jako by mohl každý malovat jako Rembrandt nebo skládat muziku jako Mozart.)

Jedno datum na Vlastině cestě by se dalo určit přesně, ba na hodinu. Nebyla to, obecně vzato, nijak mimořádná událost: roku 1919 přednášel ve Spolku českých lékařů profesor Jaroslav Hlava o exotické parazitologii. V závěru přednášky zdůraznil, že aspoň jedna z lékařských fakult na území mladého státu by měla mít specializované pracoviště pro výzkum tropických chorob. Mezinárodních styků přibývá, doprava se zrychluje, zkracuje vzdálenosti – ohrožení nákazou roste. Nemůžeme čekat se založenýma rukama nebo se spokojit pohostinským paběrkováním stážistů na zahraničních

univerzitách. Pan profesor se uklonil a složil papíry. Velký souhlasný potlesk. Medici tleskali bouřlivě, trochu překvapeni: tak starý člověk a tak rozumné myšlenky!

„No samozřejmě že má pravdu, samozřejmě že je to zapotřebí, ale proč bys to musela dělat zrovna ty, prosím tě?“ vrtěli pak hlavou kolegové. Trpělivě se Vlastě snažili vysvětlit, že jsou tady přece jiní. Jsou tady muži, statní a stateční. Kam se požene ona, taková nepatrná ženička.

„A pojedíš tam teda ty?“ zaútočila na nejbližšího.

„Já? Neblázni! Naši už staví k baráku přístavek, počítají, že tam budu mít ordinaci. Ale jsou přece jiní...“

Jiní, jiní. Pořád stejná písnička. Když tohle řekne každý...

„Pro Středoevropana by asi byly nejlepší podmínky ke studiu tropických chorob na Blízkém východě,“ uvažovala Vlasta, zatímco si muži statní a stateční vyměňovali nad její hlavou významné pohledy a posunky. „...už proto, že je tam poměrně nejpříjemnější klima. To by tedy znamenalo Damašek nebo Bagdád.“

Rezignovaná gesta. Damašek nebo Bagdád, tak ji vidíte! Podlehla kouzlu *Tisíce a jedné noci*, děvčenka. Učaroval jí Orient.

Doufejme, že ji to přejde. Česká Lípa nebo Trutnov, milá zlatá. A jestli budeš mít moc velký štěstí, uchytíš se někde v Písku nebo v Táboře, abys mohla jezdit na neděli domů.

/3/

Damašek nebo Bagdád, rozhodnuto. A když je rozhodnuto, je třeba i konat. Vlastiny sny neměly ani ve dvaceti onu příjemně neurčitou, třpytivě mihotavou podobu faty morgány, která lákavě a svůdně září a za chvíli se rozplyne. Celé generace jihočeských sedláků, z jejichž rodu pocházela, věděly bezpečně, že má-li vzejít obilí, je třeba nejdřív zasít.

Damašek nebo Bagdád. Jenomže nemůže jednoho dne sednout s doktorským diplomem v kapse do vlaku a jet: tady mě máte, jsem nadějná česká lékařka, hodlám tu založit ústav, kde by moji kolegové a krajané mohli studovat tropické choroby. Jistě si budeme dobře rozumět, vážení, už proto, že mluvím arabsky.

Nevysmáli by se jí, to ne, jsou přece pověstně zdvořilí. A zpátky na nádraží by s ní poslali sluhu, který by kráčel dva kroky za ní, protože tu není vhodné, aby dáma chodila samotná po ulici.

Ne, pokud nechce trapně ztroskotat u prvních dveří, potřebuje, aby o ní věděli předem. Aby ji čekali. Aby o ní věděli od někoho, koho si váží, ke komu mají důvěru.

A ona potřebuje víc vědět o nich. Aspoň škvírou mezi záclonami nahlédnout do Asie. Lidská těla jsou všude v základě stejná. Duše nikoliv. Literatura jí na tohle poznání nestačí, a objevovat duši Východu až v damažské nebo bagdáské ordinaci, to už by bylo pozdě.

Objednala si turecký lékařský časopis *Istanbulseririyati – Cařihradská klinika*. Její cesta k východu povede přes Cařihrad.

Jsou to bezmála dva roky, co svůj podrobně promyšlený plán „dala na papír“, připojila pár řádků o své kvalifikaci lékařské i jazykové. Pak (zdvořile, ne však prosebně) sepsala žádost o půjčku. Adresát ministerstvo zdravotnictví. Sama si stanovila šibeniční termín, do kdy chce půjčku vrátit.

Na pár suchých, odmítavých řádků potřebovali tři měsíce. Napsala novou žádost, tentokrát ministerstvu školství. Tam ji za čas pozvali. Vážíme si vaší sympatické snahy, paní doktorko, ale jsme chudý resort, nejhudší...

Požádala o pomoc Karlovu univerzitu. Bezvýsledně. Čas běžel, a ona měla pořád jen to, co si našetřila. Možná dost peněz na cestu, ale určitě ne na vybavení ordinace.

Při jakémsi shromáždění Červeného kříže potkala v předsálí doktorku Alici Masarykovou. Znaly se z práce ve vojenských lazaretech v prvních poválečných měsících, a tak si Vlasta na zdvořilostní „Jak se máte“ troufla vyklopit svoje problémy. Zdálo se, že ji Alice ani moc neposlouchá, ostatně co chvíli je někdo přerušil, všichni přece chtěli pozdravit prezidentovu dceru. Potom však (už nakročena k předsednickému stolu) položila Vlastě ruku na rameno: „Zavolejte mi tak za týden, zeptám se.“ Neřekla koho.

Za týden pozvala doktorka Masaryková Vlastu na neděli do Lán. Čekala na ni v zahradě, byl slunný podzimní den, indiánské léto.

„Přemýšlela jsem o tom. Prostředky, kterými disponuje Červený kříž, želbohu tak tak stačí na jeho vlastní agendu.“

Znovu tedy odmítnutí, napadlo Vlastu. Odmítnutí přátelsky oslazené svačinou v Lánech.

„Ovšem byla by tu jiná možnost,“ pokračovala Alice. „Prezidentská kancelář má fond pro zvláštní případy, které jsou v zájmu státu. Proto jsem chtěla, abyste přijela právě sem. Prezident Masaryk by si s vámi rád pohovořil.“

Vlasta cítila, jak rudne. S takovým setkáním naprosto nepočítala. Nejradši by si teď znovu učesala vlasy, vyleštila střevíce – nebyl čas. Prezident už přicházel, doprovázen dalším, o něco mladším pánem. „Hoppe,“ představil se muž. Je v civilním obleku, ale držení těla prozrazuje, že donedávna nosil uniformu. Ostatně Vlasta ho teď málo vnímala. Vyskočila, rozpačitá – to se jí stávalo jen málokdy. Školácky se uklonila: „Dobrý den, pane prezidente!“

Je skoro ještě studentka, pomyslela si Alice, a napadlo ji, zda se vůbec plány toho děvčete dají brát vážně. Nevede ji spíš dobrodružná romantika? Možná udělala chybu, že jí to přijetí u otce sjednala.

Pánové přisedli, číšník přivezl na servírovacím vozíčku čaj, mléko, ovoce a zákusky. Prezident se zajímal, jakou má Vlasta specializaci, a k její radosti ani neužasl, když odpověděla, že je chirurg. Chvilí mluvili o profesorech, o univerzitě, také o jižních Čechách. Společenská konverzace při čaji.

Potom pan Hoppe odsunul ták s nádobím, Alice se pohodlně zaklonila v zahradním křesílku. Snad Vlasta čekala, že podobnou pozici (zainteresovanou, ale trochu odtažitou) zaujme teď i sám prezident. K jejímu překvapení se náhle naklonil nad stůl, přiklonil se blízko k ní: „Tak, a teď mi něco povězte o té své chystané expedici, slečno doktorko!“

To živé gesto (loktem se opřel o roh stolu) jí ho natolik přiblížilo, že zapomněla na ostych. Už se nečervenala, nezajíkala, vyložila věcně a přehledně, co chce podniknout a co zatím pro věc udělala. Prezident ji nepřerušoval. Pan Hoppe (tajemník, pobočník, trochu snad i ochránce) v jednu chvíli odstoupil od stolu, vytáhl z brašny fotoaparát a pořídil pár obrázků.

„Doporučím prezidentské kanceláři,“ řek potom Tomáš Masaryk, „aby vám půjčku poskytla. Řekněme na pět let. Ne, kratší termín si nedávejte,“ zarazil Vlastu, když viděl, že otvírá ústa k námitce. „Nevíte, jaké vás čekají začátky.“

Poděkovala, nejistě se rozhlédla: teď by se asi měla rozloučit. Ale prezident nijak nepospíchal. (Ostatně to byl věčný problém plukovníka v. v. Hoppeho, nenápadně upozornit prezidenta, že čas vypršel, když se mu s některým návštěvníkem pěkně povídalo.)

„Bude se vám stýskat,“ pokýval Masaryk. „Znám to, také jsem byl v cizině dlouho a sám. Vemte si s sebou něco, co vám připomene domov, nezapomeňte!“

„Ano, ano,“ koktala překvapeně, „samozřejmě si vezmu knížky a fotografie...“

„To také, ale já myslím nějakou oblíbenou věc, třeba hrneček, ze kterého ráda pijete. Uvidíte, jak vám to někdy pomůže.“

Na tu radu nezapomněla. Vezla si malý ubrus z režného plátna, maminka jí na něj vyšíla ažuru a drobné kvítky. Lepší než hrneček, myslela si Vlasta prakticky. Zabere míň místa a nerozbije se mi.

Ležel v kufru hned navrchu, aby ho mohla prostřít na stůl, jen co překročí práh pokoje. Bude jí připomínat domov a T. G. Masaryka.

/4/

Cestující se nahrnuli na příď, aby jim neunikl první příplouvající minaret, pak honem zpátky do kajut pro zavazadla a už se tlačí k pravému boku lodi, kde bude spuštěn lodní můstek. Všechno ve velikém spěchu, jako by se báli, že tisícileté město nepřečká těch deset minut, než se oni dostanou na pevninu.

Vlasta se trpělivě posunovala na samém konci zástupu. Dole mezi čekajícími zahlédla československou vojenskou uniformu, zamávala, důstojník se dvorně uklonil. Na vyslanectví měli dobrý nápad, že jí poslali naproti důstojníka; aspoň odpadne trapné vzájemné hledání a odhadování. Je to velmi vysoký důstojník; vyčnívá ze zástupu nejen hlavou, ale i rameny.

Ostatně nezasloužil si tu ironii. Nebyl jen vysoký a dvorný, ale

také schopný. U celnice už čekalo taxi, taxikáře poslal držet místo ve frontě na zavazadla.

„Bydlet budete samozřejmě v Péře, paní doktorko?“ Znělo to spíš jako zjištění než jako otázka. „Jsou tam dva velice dobré krajanské hotely, Novotného a Kohoutův,“ vysvětloval horlivě. „Mohu-li vám radit, doporučoval bych Novotného, báječně se tam vaří. Česká kuchyně, naprostá čistota a evropský komfort. Do všech detailů evropský komfort, jistě mi rozumíte, paní doktorko. Budete se tam cítit jako doma.“

„Děkuju pěkně, ale já mám byt zajištěný, přátelé mi ho vyjednali už z Prahy.“ Přehrabávala kabelku, mezi spoustou papírů hledala ten pravý.

„Ovšem, v Péře jsou i francouzské, anglické a německé hotely,“ připustil legrační kavalír chladně, s obočím poněkud povytaženým. Cítil se dotčen a nesnažil se to skrýt. Takoví jsou prosím naši lidé; jen vytáhnou paty z domu, už jim český hotel není dost světový.

Konečně našla adresu.

„Ve Stambulu? Vy chcete bydlet ve Stambulu?“ vyděsil se. „Víte, jak to tam vypadá? Tam nikdy nikdo z Evropanů nebydlí!“

„Ale bydlí. Zrovna na téhle adrese bydlel náš orientalista doktor Tauer, od něj mám to doporučení,“ odmlouvala.

„No, orientalista, prosím,“ připustil důstojník, „ten chce poznat prostředí. Ale proč byste tam musela bydlet vy, lékařka?“

Čert ji vem, ženskou, pořád se tak paličatě usmívá. Odvrátil se a podal adresu šoferovi. I ten šofér se tomu diví: evropská dáma ve Stambulu. Ať je po jejím, krčí důstojník rameny, zítra nebo pozítří se ještě ráda přestěhuje do Péry k Novotným.

Fordka zchváceně supí strmou stambulskou uličkou. Z přízemních oken děrami v clonách z růžového, granátově červeného nebo tyrkysového atlasu vykukují zvědavé oči: taxík je tady událost. Děti vybíhají na chodník s malými sourozenci na zádech, s ohromnými kočkami v náručí.

Vlasta se dívá ven a je spokojena: Tauerovi přesně pochopili, co hledá. Nepotřebuje se tu cítit jako doma, potřebuje se cítit jako v Asii – proto sem přece jede.

— — —

Domek Džordžího Asáfího na jižním svahu pahorku Ali bejova vypadá jako krabička od sirek postavená na výšku. Tři patra, v každém jedna místnost do ulice a jedna do dvora. Rovná střecha.

Vlastě připravili pokoj v prvním poschodí do dvora. Je tu železná postel, stůl, židle a nad postelí výklenek na knihy. Skříň se už do pokoje nevešla: dali ji na chodbu vedle dveří.

Skromný byt, hotely v Péře určitě nabízejí svým hostům větší pohodlí. (A evropský komfort do všech detailů, jistě mi rozumíte, paní doktorko. Ovšemže rozumím – myslíte evropské záchody a stydíte se to slovo říct dámě. Jenomže tady, kde se tolik chorob šíří zrovna zažívacím traktem, jsou mi turecké záchody bez sedaček daleko milejší, vážený kavalíre.)

Skromný byt. Jediný přepych je tu vyhlídka. Tři úzká okna zabírají skoro celou stěnu proti dveřím. Je z nich vidět na moře a na protější pahorek, korunovaný mešitou sultána Bajezída. Drobné domky s rovnými střechami, každý jiný, jsou jako vysypaná stavebnice. Mezi nimi ční cypřiše – temně zelená kopí. Kvečeru na celém pahorku rozžihají žlutavá světýlka. Betlém. Dávný betlém z dětství, z venkovského kostela.

Asáfíovi přijali Vlastu srdečně, jako dávno očekávaného hosta. Bělovousý stařeček Džordží není Turek, je Arab, Syřan, tím líp, Vlasta se přece chystá mezi Araby.

Paní Séfika přichystala na uvítanou slavnostní večeři: rýžovou polévku, mořskou rybu po syrském způsobu, lilek plněný masem. Jako moučník tureckou specialitu, oříškovou chalvu.

Teprve později, teprve příliš pozdě se Vlasta dověděla, že dušený lilek byl připraven po způsobu, kterému se tu říká „imám bajlydy“, „kněz omdlel“. Legenda vypráví, že imám omdlel, když mu kuchařka prozradila, kolik na to jídlo spotřebovala oleje.

První setkání s východní kuchyní mělo za následek týden přísné diety: jen čaj, suchary a v poledne čistý slepičí vývar, na který Vlasta (s obavou, aby ji nepotkal legační důstojník) chodila do té odříkané evropské Péry.

Hned po příjezdu do Cařihradu se snažila navázat kontakt s tureckými lékaři, jejich jména znala z klinického časopisu. Současně se starala o možnost externí praxe v některé cařihradské nemocnici.

Říkala sice „v některé nemocnici“, ale ve skutečnosti myslela jenom na jednu – na gynekologickou kliniku profesora Basima Omara. Ne snad že by to byla nějaká moderní, komfortně vybavená nemocnice. Klinikou Omara paši tvořilo pár dřevěných baráků s padesáti lůžky, zařízení bylo chudé, sešlé. Státní dotace na víc nestačily, beztak se říkalo, že část provozu hradí sám profesor.

V primitivních podmínkách tu však doktoři dělali solidní klinickou práci a Basim Omar proslul jako porodník a gynekolog po celém Blízkém východě. Přijít kamkoliv do arabských zemí s jeho doporučením znamenalo mít všude dveře dokořán.

Československý velvyslanec slíbil, že se Vlastě pokusí setkání s profesorem zprostředkovat, a ona zatím navštěvovala méně proslulé, a proto snáze dostupné kolegy.

Kožní lékař, který v *Cařihradské klinice* otiskl několik zajímavých článků o léčení bagdádské boule, měl ordinaci v uličce U Zavřené pece. Poetický název, ale dům je starý, ponurý, schodiště páchne zatuchlinou. Omlácené dveře, za nimi čekárna, která připomíná chodbu na zanedbané venkovské poště. Židle každá jiná, olejový nátěr za opěradly otlučený až na omítku. Moc často se tu asi neuklízí.

Ostatně pro pacienta je důležitější, jaký je lékař, než jaké jsou místnosti, kárala Vlasta svou kritičnost. Objevil se brzo: srdečně napřáhl ruku a vtáhl kolegyni do ordinace. Vypadalo to tam stejně jako v čekárně, ovšem v ordinaci bylo daleko víc věcí.

Doktor je mladý, modrooký, svižný, vypadá spíš jako Francouz než jako Turek. Temperamentní, výbušný. Po pěti minutách už horlí na konzervativní poměry, které vládou na univerzitě. Potřebujeme tím otrást v základech, svírá kloubnaté ruce a třese čímsi neviditelným.

Vlasta musela vynaložit všechn takt a um, aby ho dostala od politiky k problematice bagdádské boule.

Neurolog ordinuje v elegantní čtvrti blízko Velké Porty. Lesklé bílé dveře, diskrétní černá tabulka se zlatým písmem. Otvírat chodí černošský sluha ve fezu a dlouhém bílém plášti, uvádí pacienty do pánské nebo dámské čekárny.

Profesor vede kromě této ordinace tři odborné ústavy a je šéfredaktorem lékařského časopisu, který si předplácela. Ale ovšem, samozřejmě o Vlastě ví, četl přece její turecké dopisy, které posílala administraci s předplatným. Netušil ovšem, že bude mít to potěšení poznat kolegyni osobně. Nesmírně, nesmírně ho těší, že mají čtenářku až v Praze, vítá ji a zdá se, že to myslí upřímně.

Také on je pokrokář. (V zemi, která byla právě před rokem prohlášena republikou, patří zřejmě pokrokářství k dobrému tónu. I ke kariéře.) Také on by rád otřásl konzervatismem univerzity, zkonstatělostí lékařské fakulty, jejímž je profesorem. Ovšem on nezatíná pěsti; spíná a prokládá stíhlé prsty krásných, pěstěných rukou. Bouří se proti zpátečnictví v mezích, jaké mu dovoluje jeho klientela. Pacienti neurologa s černým sluhou a červenými křesly v bílých čekárnách se podstatně liší od pacientů kožaře, který ve starém špinavém Stambulu léčí boláky a svrab.

Profesor však svým způsobem skutečně pokrokový byl. V laboratoři jednoho z jeho ústavů potkala Vlasta ženu. Ne snad pacientku nebo návštěvnici – ženu zaměstnankyni. Působilo to tu málem stejně neuvěřitelně jako potkat ženu v mužském klášteře.

Laborantka Nastie to věděla. Proto se také oblékala do mužských šatů. Aby nebylo tak snadné poznat, že je žena.

/7/

Ve dne a navečer jsou okna Vlastina pokoje jako trojitý rám krásného proměnlivého obrazu; v noci se z nich stávají přízraky. Stahovací díly se nedají dovít, škvírami proniká lezavý, sychravý chlad. Vlasta se třese pod tenkou bavlněnou dekou. Noc co noc si umiňuje: zítra si koupím krásnou vlněnou pokrývku, báječně měkkou a teplou, nebo ještě lépe z velbloudí srsti. – Ve dne zapomene na noční drkotání zubů, na převracení z boku na bok, na marné pokusy zahřát se sugescí; ve dne jen vidí, že měkké velbloudí pokrývky jsou drahé.

Jsem mladá, zvyknu si, to je jenom o pár prvních nocí, přesvědčuje samu sebe. Až si budu zařizovat ordinaci, bude mi dobrý každý halíf.

Potom zase přijde noc s bledými, civějícími bestiiemi oken. A když se kolem šesté rozední, tak jenom neochotně a polovičatě. Je konec října, rána jsou kalná, hejna havranů krákají nad mořskou hladinou a neúnavně krouží v černých spirálách. Nevlídné noci, tesklivá rána, osamělé, zimomřivé večery.

Takhle bídně, jako je Vlastě teď, jí bylo jenom jednou v životě: tenkrát, když ji, třináctiletou, tatínek poslal na rok k příbuzným do Vídně. Vídeň, ta roztancovaná valčíková Vídeň z počátku století, barevná Vídeň na vrcholu secese jí připadala jako nejsmutnější, nejšedivější město světa. Příbuzní měli veliký byt s vysokými, tmavě tapetovanými, studenými pokoji. Dostala jeden pokoj a byla v něm celé dlouhé hodiny sama. I ve škole byla sama mezi všemi těmi děvčaty. Vemte mě domů, nebo tady umřu! napsala snad stokrát, ale všechny ty dopisy nakonec roztrhala. Poslali ji sem na rok, aby se naučila německy. Dobrá, zůstane tu rok a naučí se německy. Aby neřekli, že utekla.

Už kvůli tomu smutnému roku ve Vídni neměla ráda němčinu.

/8/

Vyslanec držel slovo; jeho žena pozvala slavného tureckého porodníka na oběd, profesor pozvání přijal, a tak se stalo, že Vlasta Kálalová externuje od konce října na klinice Omara paši v Kadrize.

Jako ryba do vody zapadla do povědomého nemocničního prostředí. Do pachu karbolu, do kolotoče vizit, ambulantních prohlídek, porodů.

Dny jsou teď dobré, mají tempo a řád. Nad těžkým porodem, nad umyvadlem při mytí rukou, u koflíčku kávy na inspekčním pokoji vznikají nová přátelství.

Ani noci už nejsou k nepřekánání: přátelé z české kolonie půjčili teplou vlněnou přikrývku a na sychravé, studené večery donesli mangal.

Takový mangal je báječná věc. Veliká železná mísa na čtyřech tepaných nožkách; doprostřed nasypeš hromádku dřevěného uhlí

a zapálíš. Když se v pokoji setmí, zmizí mísa v šeru a jenom hrst žhnoucích, zářivých, hřejivých uhlíků se vznáší nad kobercem jako přelud, jako zlatý poklad v Aladinově jeskyni. Křehké rudé uhlíky se rozpadají, na chvilíčku odhalují skryté tvary suků a haluzí. Když se na ně zadíváš, zdá se ti, že se rozněcují a pohasínají v pravidelném, pomalém rytmu, jako by dýchaly.

Nádherná věc je takový mangel. Zvláště pro Vlastu, která vždycky potřebovala k životu daleko víc tepla než jídla.

/9/

Mladí turečtí kolegové, s nimiž se spřátelila na klinice, se nabídlí (ať už z pověření profesora nebo z vlastní iniciativy), že svou novou spolupracovnicí provedou Cařihradem.

Zvláštní město. Zdátky vypadá jako pohádka; pastelové barvy, něžně modrá, zlatá, perleťově bílá. Mozaiky jako barevný brokát svítí nad krajkami mořských vln. Zblízka vidíš zchátralé uličky, dřevěné stěny prožrané červotočem, roztrhanou bídu lesklých záclon. Hektary rozvalin, černá požářiště.

Přemnoho požářišť; ve starých dřevěných čtvrtích s otevřenými rožni, ohništi a ohřívadly propukne požár snadno.

Plameny s hučením chňapnou po zvětralém dřevě vyřezávaných balkonů. Jiskry srší, rozlétají se; nejpůvodnější ze všech ohňostrojů. Dřevo, po desetiletí vysoušené sluncem, prskavě, překotně hoří.

Požáry dvacátých let už nejsou nic ve srovnání s minulostí. Shoří pár domů, jeden dva bloky. Ještě roku 1908 lehly v Cařihradě popelem čtyři tisíce domů najednou. Několikerá reorganizace hasičského sboru ani výměna velitelů nebyla nic platná. Dokud město nemělo telefon, ba ani jiné primitivnější signalizační zařízení, nosili zprávy o požárech kopiníci z pozorovaten na Galatské a Stambulské věži. Pěšky. Než dorazili do budovy velitelství a učinili předpisové hlášení, než se hasiči převlékli do svých červenomodrých stejnokrojů s rudými přílbicemi (tak efektních při městských slavnostech), shořela čtvrť.

Zvláštní město.

Ve staré vojenské tvrzi, masivní, těžkopádné, dobytelské, kla-

pou střevíčky, ozvěna násobí holčičí chichotání: je tady teď dívčí škola. První dívčí škola v Turecku.

„Když chtěl můj otec dát sestru do školy, všichni mu říkali: Prosim vás, co vás to napadlo?“ vypráví doktor Salim. „Trochu číst a psát ji přece můžete naučit i doma, a k čemu je děvčeti nějaké vzdělání? Nejvíc o tom otce přesvědčovaly právě ženy.“

V Ejyypu, tichém předměstí mešit a hřbitovů, hnízdí v korunách ohromných platanů čápi. Snášejí se na nádvoří mešity, důstojně, beze strachu si vykračují mezi poutníky.

Na srázu nad mešitou je starý hřbitov s krásnou vyhlídkou na město. Tamhle odnaproti, ze Skutari, se kdysi díval na Cařihrad Jan Neruda.

Dnes bude posvátná noc. Noc světel, Kandyl gedžesi. První světýlka probleskla do fialového soumraku, hladina moře je násobí, houpá je a rozbíjí na třpytivé střepy. Teď se, jeden po druhém, rozžihají minarety: dvojitě, trojitě pásy žárovek září jako perlové náhrdelníky na útlé šiji. Moře temní a město se rozsvěcí. Kouzelné město.

Ještě počátkem dvacátých let se stávalo, že lodní kotva zachytila pod hladinou a vynesla na povrch rezavý řetěz se strašným závažím – s hroznem lidských koster. Protože do vln stambulské úžiny mizeli v dobách osmanské říše nepohodlní poddaní a nevítaní hosté. Stačilo, aby sultán nebo některý z jeho úředníků vyřkl své „gözüm görmezsin“, „oko mé ať už ho nespatří“, a lidský osud byl zpečetěn. Spoutání řetězem hrdlo k hrdlu tonuli odsouzcenci ve vodách úžiny.

Vlasta se zachvěla. „Je vám zima, kolegyně, půjdeme,“ všiml si pozorný doktor Muri.

Není mi zima, ale půjdeme. Dobrou noc, podivné město. Ještě si stejně musím koupit vánočku k snídani.

/10/

Neurolog Osmán bej sklapl diář vázaný v krokodýlí kůži a zpod huňatého černého obočí pohlédl na Vlastu:

„Doktorka Aliová se vám určitě bude líbit. Trochu se vám podobá.“

„Mně?“

„Nemyslím snad, že by se vám podobala tváří,“ opravil se profesor

rychle a trochu rozpačitě, „ona je starší. Podobá se vám povahou. Také taková neústupná.“ Řekl to s trochou zaváhání, omluvy i obdivu.

Safie Aliová, Neústupná. Kdyby lidé neurození dostávali přídomky jako panovníci, tenhle by se k ní opravdu hodil.

Není to první žena, která kdy chtěla v Turecku vykonávat lékařskou praxi. Není to ani první Turkyňe, již se podařilo vystudovat medicínu. Je víc – je to první žena, která se jako lékařka dokázala v Turecku prosadit. Nejen vůči úřadům, církvi nebo vůči nedůvěře pacientů; hlavní a bezmála nepřekonatelnou překážkou byla konkurenční nevraživost mužských kolegů.

Kdysi, na prahu století, se pryč do Cařihradu přistěhovala Arménka, ženská lékařka. Otevřela si ordinaci v Péře, o pacienty brzy neměla nouzi. Mužští kolegové se blahosklonně, trpělivě usmívali. Jednoho dne přišla doktorka na lékařskou schůzi, opozdila se, šla rovnou z návštěvy u prominentní, záviděníhodné pacientky. Rychle si našla místo a sluha jí, jak tu bylo zvykem, přinesl šálek kávy. Chvilí upíjela, potom se vypořádala ze zasedací síně, bledá, na čele studený pot. Nikdy se tam už nevrátila. Kdo ji otrávil, to se pocho-pitelně nepodařilo vyšetřit.

O pár let později se v Cařihradě objevila mladá gruzínská doktorka, která vystudovala ve Švýcarsku. Ta se nedostala ani k otevření ordinace. Nějaký čas bojovala o povolení, potom se vzdala. Vdala se, lékařský diplom v rámečku si pověsila do obývacího pokoje.

Povzbudivé historky pro mladou lékařku, která se chystá ještě dál na východ. Dále na východ, to znamená hlouběji do tradic a předsudků.

Ne že by Vlasta o rivalitě mužských kolegů slyšela poprvé. Ta, kterou poznala doma, se ovšem odehrávala v jiné rovině: Gynekoložka? Prosim, proč ne. Dětská lékařka? Samozřejmě! Praktická lékařka, internistka? No koneckonců... Ale chirurg? Ženská a operovat? Chirurg musí být muž, musí mít sílu, přesnost, odpovědnost – a tak dále. Kolikrát jí to řekli do očí, kolikrát za zády. Už kdysi z Brna napsala kamarádce Marii:

„...byli to naši otcové, ne matky, kteří chtěli, abychom studovaly.

A teď, když jsi hotova, kdejaký mužský protestuje proti rovnocennosti

a rovnoprávnosti, kterou uznávají na papíře. Nikdy mi nebylo nic tak daleko jako tzv. ženská otázka. Ale když teď tak všechno vidím, zdá se mi, že jsem někdy křivdila těm, kdo se jí zabývají...“

Safie Aliová, Neústupná, jsou si podobné. Fyzicky ne, to měl profesor pravdu, i když se taktně zmínil jen o rozdílu věku, o té stránce, která je pro Vlastu příznivější. Safie je opravdu starší než ona, asi tak pětatřicet, možná o něco víc. Všecko ostatní však mluví pro Safii. Na rozdíl od Vlasty je krásná. Vysoká urostlá černovláska s jemným profilem, pleť jako ze slonové kosti, oči zářivé, temné hvězdy. Je dětská lékařka, ale v nemocnici vede i ženské oddělení a jednou týdně ordinuje v poradně pro kojence ve stambulském středisku Červeného pľlměsíce. Poradna má poetický (a snad i trochu smutně ironický) název: Kapka mléka. Patří k ní „mléčná kuchyně“, odkud každý den dostává šedesát až osmdesát nemluvnat zadarmo sterilizované mléko. Poradna vede i evidenci dětí, které potřebují přikrmovat nebo které matka vůbec nemůže kojit.

„Je to málo, strašně málo pro tohle velké město. Kdybyste viděla, co je tu katarů, kolik dětí umírá jenom ze špatné výživy,“ odmítá doktorka Aliová Vlastinu chválu.

Ovšem, je to málo. Právě jen ta kapka mléka do moře bídy. Vlasta to denně vidí v porodnici: tuberkulózní matky s naprostou samozřejmostí kojí děti, nikoho to nezaráží, nikdo proti tomu nic nedělá. Jenom Safie Aliová v Bajezidu rozděljuje svou kapku mléka. Šedesát, sedmdesát dávek denně. Na víc možnosti poradny nestačí.

Ani se vlastně nezmínila, jestli je taky pokrokářka. Nějak na to nepřišla řeč.

/11/

Počátkem listopadu psala Vlasta do Bagdádu. Teď je konec roku a odpověď žádná. Turečtí kolegové v nemocnici ji napůl vážně, napůl žertem utěšují: Tak zůstaňte tady a máte pokoj.

V Cařihradě se dá žít, když si to člověk trochu umí zařídit. A krajanů tu máte dost.

To tedy byla pravda: v polovině dvacátých let, kdy Vlasta Kálalo-

vá žila v Cařihradě, vykazovaly zde úřední záznamy kolem šesti set občanů československé státní příslušnosti. Početná kolonie, až na to, že většina z těch „Čechoslováků“ neznala česky nebo slovensky ani slovo a Prahu si pletli s Varšavou, Bělehradem, popřípadě s jinými městy světa. Byli to Levantinci, potomci Řeků a jiných křesťanů z východního Černomoří. V neklidných dobách na počátku století se snažili zachránit sebe a své děti tím, že si koupili rakousko-uherskou státní příslušnost. S občanstvím získali i domovskou obec, volenou náhodně, nejspíš podle toho, kam úředník píchl tužkou do mapy. Pokud se domovská obec nacházela na území Čech, Moravy nebo Slovenska, stali se v říjnu 1918 z nepravých Rakušanů nepraví Čechoslováci.

Skutečných Čechů a Slováků žilo tou dobou v Cařihradě asi třicet. Přijali Vlastu vlídně, zprostředkovali potřebná setkání, brali ji s sebou na návštěvy do tureckých rodin, půjčili přikrývku a mangal. Bylo i jejich zásluhou, že se Vlasta zabydlovala.

Ani si neuvědomovala, jak si vytváří své cařihradské návyky – zvykla si jíst k snídani vždycky stejnou miniaturní vánočku a kupovala ji každý večer ve stejném obchodě. Už ji tam znali. Když náhodou nepřišla, ptali se: „Kdepak jste byla včera, paní doktorko? Nestonala jste?“

Ráda chodila na blízké tržiště, i teď na kraji zimy se tam stánky prohýbaly pod kupami zeleniny a ovoce, některé druhy ani neuměla pojmenovat. Stejně se tam chodila spíš jen dívat – jejímu jazyku, obdařenému schopností vyslovovat kdekerá nejzapeklitější cizí slova, naprosto chyběla jedna vloha: mlsnost. Lhostejná k chuťovým zvláštnostem a pikantnostem pokrmů domácích i cizích, jedla jen proto, aby neměla hlad. V Cařihradě si navykla obědvat v některé z bulharských mlékáren miskou jogurtu nebo sladký rýžový pudink mohalebi; jednou dvakrát týdně si dopřála rybu v malé jídelně s mramorovými stoly na Divan yolu. Večeřela chleba s máslem, sýr, ovoce, protože je to zdravé a laciné. Jít na večeři do restaurace ji ve snu nenapadlo, i když by si to jako cizinka koneckonců mohla dovolit. (Být Turkyně, tak by ovšem neměla po setmění na ulici – natož v restauraci – co pohledávat, a to ani v mužském doprovodu.

Spořádaná Turkyně byla po západu slunce doma. Nebo se musela vrátit až ráno.)

Jak mýjely dny a odpověď z Bagdádu nepřicházela, začínali se i na československém vyslanectví dívat na Vlastu s jakousi soustrastnou sympatií: chudák děvče, asi jí to nevyjde. Kdepak, kde jsou Angličani, tam si nikoho jiného nepustí. A kdyby ji tam pustili, tím hůř možná pro ni – dovede si vůbec představit, do čeho by šla? Chovali se k ní s podobnými soucitnými rozpaky jako k vojákově, který se dal dobrovolně naverbovat a teď se nemůže dočkat, kdy ho pošlou na frontu.

/12/

V Justiniánově bazilice Božího míru, jež bývala kdysi chrámem svaté Ireny, je turecké vojenské muzeum.

Spousty starých zbraní visí na stěnách i na sloupech, u nichž dříve stávaly oltáře. Jsou sestaveny do pyramid na zemi podle zdí. Mezi nimi cáry těžkých praporců, vyšívané zlatem, dnes už nazelenalým. Přilbice, štíty, ochranné pláty koní. Málokde je možno vidět pohromadě tolik nádherné zbrojářské a kovotepecké práce; zahraniční návštěvníci obdivují, prohlížejí, uznale oceňují.

Vlasta ne. Válka je válka, smrt je smrt – co pomohlo utáté hlavě, jestli šavle, která řála, mělo rukojeť umělecky vykládanou kobaltem nebo perletí?

Válka. Dlouho to bylo prázdné slovo. Data na stránkách učebnic: válka punská, válka třicetiletá, válka o dědictví slezské...

Na jaře roku 1914 se učitel Kálal odhodlal, že si dopřeje zotavenou u moře. Maminka zůstane doma, protože někdo přece zůstat doma musí, někdo se musí starat o dům, o králíky a včely – pojedje s ním Vlasta. Rozhodl se pro ostrov Krk v Jaderském moři.

Byla polovina července, rychlík mýjel úhledná malá nádražička s pelargoniemi v závěsných koších, s modely hradů v pestrých zahrádkách. Především seděli v Bernarticích s maminkou dlouho do noci u stolu a rozhodovali, jestli se mají vydat na cestu, nebo vybalit kufry. Teď, když byli ve vlaku a jeli romantickou rakouskou

krajinou s úpravnými přívětivými městečky, zdály se ty předvčejší obavy malicherné, přemrštěné. Sarajevský atentát Srbům jistě vynese nepřízeň Vídně a různé sankce, ale nic horšího z toho patrně nebude.

Navečer se kolébaly úvozovými cestami žebříňáky vysoko naložené senem a ze špičatých kostelíků na stráních cinkalo klekání. Vzduch voněl a myšlenka na válku se zdála absurdní.

O necelé dva týdny později jeli stejnou tratí zpět; vlak každou chvíli stál, uhýbal vojenským transportům, které se hnaly na jih. Venkovská nádražička byla plná uniforem, břeskne kutálky a plačící rodiny vyprovázely brance. Proto ty dechovky tak hrajou, aby nebylo slyšet pláč, pochopila Vlasta. Na zídce u zahrádky s miniaturním hradem ošetřovali zraněnou ženu – odhodil ji vlak, když utíkala podle vagonů. Snad jí odváželi na frontu muže, snad syna, ten vlak už byl pryč, žena tu seděla bezmocná, potlučená, docela nehrdinská, slzy se mísily s krví.

Tepané šavle, jatagany, štíty vykládané drahým kamením, pojďme odtud, přátelé, nevidím na tom nic krásného. Jsme lékaři a všechno tohle vražedné haraburdí jde proti nám

Doktor Nuri je rozpačitý a snad se cítí i trochu dotčen. Salim jí rozumí líp. Za války ho také povolali k vojsku, učili ho zacházet s puškou, vysvětlovali, že nejlepší je mířit na řadu vojáků pokud možno po délce – to je pak pravděpodobné, že se jich zabije nebo zraní víc najednou. Úsporně, jednou kulkou. V té chvíli Salim odložil zbraň: „Tak až sem a dost! Přece po mně nemůžete chtít, abych zabíjel zdravé lidi. Učil jsem se celé noci, abych dokázal lidi zachránit před smrtí nebo jim aspoň prodloužil život – zabíjet nebudu.“ Byl u toho našťestí rozumný důstojník. Neposlal doktora Salima do vězení, ale zařídil, aby se dostal jako lékař do vojenské nemocnice. Tam zase mohl zachraňovat lidi. Mladé lidi, kteří byli včera, především zdraví, jako už nebudou nikdy v životě.

Jdou zamlklí, zaražení cařihradskými ulicemi.

„Poslyšte, kolegyně, rád bych vás s někým seznámil,“ rozhodl se najednou Salim. „Nevím, jestli to vyjde, ale pokusím se o to.“

— — —

Hledat v klikatině uliček na návrší pod mešitou sultána Bajezída „starý dřevěný domek s vyřezávaným balkonem“, to je, jako bys hledal jedno určité zrnko v pytli obilí. Chodili málem hodinu dům od domu, jeden jako druhý byl starý, dřevěný, s vyřezávaným balkonem. Ko-
nečně trefili na ten pravý.

Otevřela jim starší žena, zavedla je do přijímacího pokoje hned na kraji chodby za domovními vraty. Prohlédla si pozorně Vlastu i Salima a potom kývla:

„Posadte se, prosím. Medži přijde hned.“

Bílé stěny bez obrazů, kolem stěn pohovky potažené bílými pol-
vlaky. Prkenná podlaha vydrhnutá do běla. Víc nic. Bílo a ticho. Dřevěné vyřezávané mříže kryjí dolní polovinu oken. Chvilími,
když vysvitne slunce, kreslí stín mříží na podlaze vzdušný ornament.

Profesor Abdul Aziz Medži je filozof. Donedávna přednášel na
ankarské univerzitě dějiny literatury. Studenti medicíny, Salim také,
utíkali z vlastních přednášek na jeho dlouhé, pomalé monology,
které se zdaleka netýkaly jenom písemnictví, na diskuse plné úvah
a zámlk.

Přišel starý muž ve volném hnědém domácím plášti, přivítal hosty
a sám si sedl na nejskromnější místo u dveří, které zde podle tradi-
ce patří hostiteli. Minutu dvě si je mlčky prohlíží světle modrýma
zpytavýma očima.

„Na co ses chtěla zeptat, dcero?“ Má tichý, trpělivý hlas a Vlastě
se zdá, že kdyby mohla nějakou dobu zůstat v tomhle pokoji a dí-
vat se do starcových bledě modrých očí, nebylo by ani třeba klást
nějaké otázky. Všechno by časem pochopila sama.

Trochu ji zmátl: čekala, že se bude vyptávat sám, jako všichni,
se kterými se zatím setkala. Odkud je a co že se vydala tak daleko.
Dílem zájem a dílem zdvořilost. Nezeptal se. Pohotová, bystrá dis-
kutérka, zvyklá udávat námět i tón hovoru, je najednou v úzkých.
Nač se ho zeptat, aby to nebylo hloupé, trapné, naivní?

„Co je hlavní, Medži, co je nejdůležitější v životě?“ vyhrkla ne-
svým, chraptivým hlasem.

„V životě? Žít. Nemysli si, že každý, kdo dýchá, jí a pije, taky

žije. Není to tak,“ zavrtěl hlavou. „Jenom se dívej kolem sebe: lidé vcházejí ve spěchu a shonu jednou branou do života a druhou z něj vycházejí dřív, než si jejich duše mohla uvědomit malichernost toho chvatu. Je mi jich líto; jsme na světě jen jednou, máme dopřát duši, aby se mohla radovat ze života. Přišla ze Západu, dcero. Technické vědy na Západě velmi pokročily, ale moudrost se za nimi opožďuje. Vážne dosud na tak nízkém stupni, že se mi zdá, jako by lidstvo bylo sedmileté dítě. Až se naučí neprat se jeden s druhým, bude mu asi patnáct – do dospělosti má ještě velice daleko –,“ usmál se smutně a chápavě.

Žena, která je uvedla do domu, přinesla kávu v malinkých měděných koflíčích a křupavé, sladké kukuřičné placičky. Medži jí pomalu, ulamuje sousta s vděkem člověka, který viděl a snad sám zažil, co je hlad.

„Zeměkoule je dost bohatá a dost prostorná, aby uživila všechny lidi. Půda je svobodná, ale národy jsou násilné a nenasytné jako lidský živočich: když má dva tisíce, chce mít pět, dosáhne pěti, chce deset, pak sto, potom milion. Lidská žádostivost nemá konce. Je to bláhové, protože duše toho, kdo se veze v automobilu, může být stísněnější než duše moje, který jdu pěšky. I když on sedí v pohodlí a já dýchám prach jeho vozu...“

Stařec sklonil hlavu. Za okny šelestí vítr ve zněmělých lístcích břečťanu. Je čas odejít. Medži má mnoho práce a možná už jen málo času.

Vyprovodil hosty na práh domu. „Přišla jsi z takové dálky, chtěl bych ti něco dát, abys neodešla s prázdnou,“ řekl Vlastě, když se loučili. „Nedopusť nikdy, aby starosti a shon zastřely jas tvého ducha. Netrap se zbytečně, vždycky se snaž zachovat duševní rovnováhu, ať je tvoje duše volná, v tvém nitru ať je mír. Pamatuj si, každý je sám sobě tvůrcem nebe i pekla, nosí si je ve svém svědomí. Vzpomeň si na to, dcero, až ti přijdou v životě zlé chvíle.“

Dveře zaklaply. Za Vlastou a doktorem Salimem zůstal obyčejný nevelký dům s vyřezávaným balkonem, starý a tichý, stejný jako desítky jiných domů na svahu pod mešitou sultána Bajezída.

Vzpomeň si, dcero, až přijdou v životě zlé chvíle.

Tenkrát ještě ani Vlasta, ani starý filozof zdaleka nemohli tušit, jak zlé budou ty chvíle, kdy si vzpomene.

/14/

Koncem ledna Vlasta konečně dostala odpověď z Bagdádu. Šéflékař královské nemocnice doktor Dunlop psal, že o ní mluvil s generálním inspektorem irácké zdravotní služby. Výsledek rozhovoru je však, jak se doktor Dunlop už předem obával, nepříznivý. Irácké veřejné zdravotnictví teď nemůže nikoho přijmout, naopak z úsporných důvodů právě snižuje počet zaměstnanců. V nejbližších dnech bude například propuštěna britská lékařka, která dosud pracovala v nemocnici v Basře.

„Zbývá tedy jediné možnost soukromé praxe,“ psal doktor Dunlop. „Tu bych však nedoporučoval, pokud není paní doktorka připravena, že rok dva nebude mít téměř žádné pacienty.“

Pokud není připravena: to znamená, pokud není tak bohatá, aby to vydržela.

Přátelé účastně krčili rameny: co teď? Ucházet se jinde? V Sýrii? V Libanonu? Co si počnete, Vlasto? Nechcete se přece jenom vrátit? Snad byste to mohla zkusit po čase, později, až bude situace příznivější...

K jejich úžasu Vlastu Dunlopův dopis docela potěšil. Jedno z něj vyplývalo jasně: úřady jí asi nezakážou usadit se v Iráku. To je hlavní, co potřebovala slyšet. Skutečnou překážku pro ni mohl znamenat jenom zákaz. Riziko nebo nesnáze nikdy za překážku nepovažovala.

Vydá se do Iráku časně zjara. Chtěla ještě dokončit klinickou praxi a také si potřebovala trochu doplnit výbavu.

Snad poprvé v životě si dala Vlasta z vlastního rozhodnutí ušít něco na sebe. Dokud byla doma v Bernarticích, starala se jí o šatník maminka. Pečlivě, spolehlivě a většinou vlastnoručně. V Praze potom přešla ta péče jaksi samozřejmě na Miladu. Starší vdaná sestra vzala Vlastu na byt a stravu a tím převzala i některé maminčiny zvyklosti a povinnosti. Milada měla pro tyhle věci smysl. Koutkem oka od zubařského křesla dokázala sledovat vrtochy módy, udržovat kon-

takt se švadlenami, s potěšením mnula mezi palcem a ukazováčkem žerzej, šantung, zkoušela nemačkavost ševiotu, přemítala o vzorech a barevných odstínech a čerti ji brali nad Vlastiným ostentativním nezájmem.

Teď se tedy stalo cosi neslýchaného: Vlasta si v posledních týdnech cařihradského pobytu dala ušít kostým. Vybrala si hráškově zelené sukno a dokázala švadleně přesně popsat, jak má kostým vypadat. Pánskou fazonku, kabátek trochu projmutý, sukni vpředu propínací, aby se v ní dalo jezdit na koni. Jak dlouhou? Tak do poloviny lýtek.

Vždycky nosila sukně o něco delší, než bylo zrovna v módě. „Snažila jsem se dodat si tím trochu důstojnosti,“ přiznala po letech nad starými fotografiemi.

/15/

U přívozu přes Bospor čeká věrný hlouček přátel. Tak tady ji máme! Černá fordka zastavila, už jsou venku zavazadla i starý pan Asáfí, který úzkostlivě opatruje demižon s filtrovanou vodou. Nakonec Vlasta.

Je to od nich milé, že přišli, že si kvůli ní tak časně přivstali, ale radši měli zůstat doma. Se všemi se už přece rozloučila, a teď jí to tady čeká znovu. Podávání rukou, vzkazy, pozdravy, přešlapování na peroně, oboustranně plné rozpaků a netrpělivosti. Rozhodla se pro svůj starý trik – do poslední chvíle mluvit o všedních, běžných věcech, jako by měli zas všichni společně odejít z nádraží. Potom naskočit, zamávat – a být pryč. Doma to tak dělala vždycky, když ji maminka chodila vyprovázet do Veselíčka na vlak.

Mávají, jsou pořád menší a menší, už docela zmizeli v záhybu trati. Lehký modrý závoj zahaluje Cařihrad. Zastírá zříceniny, spáleniště, bídné brlohy. Zůstávají jen minarety, třpytivé kopule mešit, rozsypaná stavebnice pohádkového města.

Vlak do Adany je zastávkový, na každé stanici přistupují Turkyňe v tmavých šatech, s šátky uvázanými nízko k obočí, v každé ruce táhnou nejméně po jednom pestrém ranci, u každého rance nejméně po jednom dítěti. Na příští, přes příští zastávce se vyhrnou z vlaku

a přijdou nové. Kvečeru už Vlasta tu výměnu spolucestujících přestává vnímat, plete si je; tohle je chlapecek Ali, kterému dala mentolové bonbony. Černooký hošík v kalhotách uvázaných provázkem přes ramena, v kalhotách příliš velkých, takže mu vystačily až do podpaží – ne, to není on, chlapecek s mentolovými bonbony vystoupil už v poledne, teď se šerí, pryč je moře a rozkvétající zahrady za Cařihradem, ochladilo se, vlak projíždí pustým Taurským pohorím. Kamenité štíty, propasti, tunely. Vysoko na vrcholcích sníh – tu a tam zrůžovělý odleskem červánků.

I tady, v té kamenité pustině, kde bys hledal jen dravé ptáky, vlak občas zastaví, lidé vystupují a spěchají klikatými pěšinami nahoru nebo dolů, kamsi mezi to kamení. Domů. Pánbůh ví, jak tu mohou žít. Z čeho.

Nastala noc. U stropu klimbá slaboučká žárovka, tma venku uzavřela cestující ve žlutavě šerém kupé. Podíváš se ven a kalné zrcadlo okna ti s výsměchem vrací jenom tvou vlastní unavenou tvář.

Vlasta se choulí do pláštěnky a s trochou závisti pozoruje pokojně spící Turkyně. Sama zdřímne jenom na krátké, trhavé okamžiky mělkým spánkem plným preludů. Je ve vlaku, jedou s Mařenkou do Klenčí, už tam budou, už tam jsou, ale dveře vagonu nejdou otevřít, opravdu nejdou, pan otec Tauer, Mařenčin strýček, na ně kývá, přijel jim s bryčkou naproti a teď neví, proč nevystoupily. Vlak už se rozjíždí, Vlasta se s trhnutím probudila. Vlak opravdu vyjíždí z malého, chabě osvětleného nádražíčka. Ženské na nástupišti svazují do uzlů svůj krám, vařená vejce, kusy dušeného lilku, sladké placky a sýr. Co prodaly, prodaly, s ostatním mohou jít domů, příští vlak pojedou až zítra. Pak stanice odcouvá do noci a zase zůstane jen tma a vlastní tvář na hladině okna.

/16/

V Cařihradě Vlastu ujistili, že z Adany bude mít okamžitě spojení do Halebu. Přijela do Adany v úterý a dověděla se tam, že nejbližší rychlík pojedou v sobotu. Má štěstí, stihne poslední civilní vlak, který bude vypraven před zahájením vojenských operací proti vzpurným Kurdům.

Čtyři dny čekání. Zbytečná ztráta času i peněz. Vzala si drožku, naložila zavazadla, ale vyvstala nová nesnáz: všechny hotely v Adaně jsou obsazeny. Je jich tu šest nebo sedm, všude stejná odpověď.

„Co si počnete?“ spíná ruce drožkář. V tu chvíli zaržál i kuň a Vlastě přišlo naráz všechno k smíchu – no prosím, i ten kuň už nade mnou naříká! Ta koňská účast jí zvedla náladu. „Jeďte zpátky do hotelu Yeni Turkiya, tam to vypadalo nejlíp.“ A současně si umínila: z toho hotelu mě ven nedostanou, i kdybych měla spát na rohožce.

„Na ulici vás nechat nemůžeme,“ připustil melancholický hoteliér po dlouhém vmlouvání. „Volný pokojík by se našel, ale volnou postel nemáme.“ Nevadí. Mají volný stůl? Dva? Tím líp. Než se Vlasta naobědvala, sestavili jí v úzkém pokojíku lůžko ze dvou stolů.

Normálně tu asi bývá komora na kbelíky a smetáky. Okénko vede do úzké bazarové uličky; teď v poledne jsou krámy zavřené, obchodníci drží siestu.

Kdesi na protějším domě zachytil pohled něco povědomého, cosi, co se jenom zlehka, ale přátelsky dotklo hranice vědomí. Vlasta zapátrala; pak objevila na roletě obchodu vyražené jméno výrobce a pod ním velkými plastickými písmeny sídlo firmy: PRAHA.

Praha. Jak může být člověku milá vyhlídka na zaprášenou železnou roletu.

Druhý den Vlastina pobytu v Adaně nastala nová nečekaná komplikace: policejní ředitelství nevrátilo pas, který tam z hotelu poslali spolu s ubytovací přihláškou. Zpočátku to ani na komplikaci nevypadalo – spíš jako obyčejná liknavost: Není vyřízeno, přijďte zítra.

No dobrá, přijdem zítra, času dost. Jenomže ve čtvrtce zase říkájí: Zítra. Vlasta bloudila po městě a přemáhala nervozitu. V pátek, budiž, tak v pátek. Vlák přece jede až v sobotu.

V pátek však hotelového poslíčka vyhodili: neví snad, že v pátek je svátek, a tudíž se neúraduje?

Šla tam sama. Zavolali velitele, mladého bystrého Anatolce s temným očima. Ani ji nepustil ke slovu. Začal anglicky a vyčítavě:

Proč chcete studovat medicínu v Iráku? Turecké lékařství je na daleko vyšší úrovni! Turecká medicína je jedna z nejlepších na světě!

Ach tak! Pro tohle policejní vlastenectví tedy málem zmeškala vlak. Vysvětlila mu turecky, že do Iráku nejede studovat medicínu, nýbrž choroby, a v tom je, jak jistě chápe, velký rozdíl. Tureckého lékařství si nesmírně váží, proto právě teď strávila půl roku na cařihradské klinice.

Národovec tál Vlastě před očima jako máslo na kamnech. Její pas neprodleně opatřil všemi v kanceláři přítomnými razítky, ba dokonce z vlastní iniciativy zatelefonoval na nádraží, aby se osobně ubezpečil, že sobotní vlak do Sýrie opravdu pojede. A šťastnou cestu, paní doktorko, šťastnou cestu a hodně úspěchů. Zítra ráno pošlu do hotelu jednoho z našich chlapců, aby vám pomohl se zavazadly.

Což nejen slíbil, ale také učinil.

/17/

Docela náhle se setmělo zvláštním, špinavě mléčným šerem. Slunce zežloutlo, jako by místo něj našroubovali slabou skomírající žárovku. Hejna bílých holubů poplašeně tlukou křídly a marně se čemusi snaží uniknout. „Začíná písečná vánice,“ řekli Vlastě. Byla sobota ráno a ona se chystala na vlak do Halebu.

Snídala v hotelové jídelně a dívala se, jak v rozptýleném šedožlutém světle chvílemi hrají oranžové a narudlé sluneční paprsky. Jemný písečný prach neuznával nepropustnost hmoty; pronikal dveřmi s těžkým plyšovým závěsem, vstupoval do místnosti zavřenými okny. Sedal na jídlo, na ubrus, na Vlastiny vlasy i na ruce s příbořem. Skřípál v zubech.

„Adana dřív bývala mnohem hezčí,“ zádumčivě řekl hoteliér. Stál u okna a díval se do písečné mlhy.

„Je to i teď docela hezké město,“ namítla Vlasta zdvořile.

„Snad. Ale bývala daleko hezčí,“ trval tvrdohlavě na svém. „Veselejší, živější, bezstarostnější.“ Pokrčil rameny, jako by chtěl dát na srozuměnou, že líp to vysvětlit nedokáže.

Býval jste mladší, milý pane, myslela si Vlasta. Ale kdoví, možná že Adana byla dřív opravdu hezčí, veselejší, bezstarostnější.

Teď na ní už navždy leží stín onoho roku 1909, kdy zde Turci pobili sedmdesát tisíc Arménů.

/18/

Písečná bouře ustala teprve v neděli dopoledne. Nad rovinou Kilikie se rozklenul slunečný, modrojasný den. Tu a tam bylo z vlaku vidět v polích oráče.

V pondělí ráno dorazil rychlík na svou konečnou stanici – do Halebu, bílého města v severozápadní Sýrii. Odtud už se dá cestovat do Bagdádu (v polovině dvacátých let dvacátého století) jedine autem. Nebo na velbloudu.

Vlasta má ještě z Cařihradu adresu „nejsolidnějšího halebského autodopravce“. Autodopravce vybral solidní zálohu a zaručil se, že pro madam a její zavazadla rezervuje místo v automobilu, který vyjíždí směrem na Bagdád zítra ráno v osm nula nula.

Ráno v osm nula nula sdělil, že lituje, ale po včerejším dešti nepřichází v úvahu, aby se vydal na cestu. Snad zítra, nebude-li mezitím pršet.

Nepršelo, automobil však tak jako tak nevyjel. Nejsolidnější z halebských autodopravců bez zbytečného zdůvodňování oznámil, že auto vyjede odpoledne. Odpoledne odložili cestu na čtvrtek. Ve čtvrtek ráno sice stála fordka připravena na dvoře garáže, ale majitel se šoférem seděli na bobku a rozvažovali, nemají-li přece jenom odložit odjezd na odpoledne.

„Dobře, naložte moje kufry a zavazadla a odvezte mi je k jinému autodopravci,“ požádala Vlasta, „déle už čekat nebudu.“

„Vy jste nějaká netrpělivá,“ vrčel garážmistr. Nerad se zvedl a kývl na šoféra, který ho bez nadšení následoval. Říci, že naložili kufry do auta, by bylo nepřesné. Spíš uložili auto do kufrů. Přivázali zavazadla mnoha řemeny a provazy k jednomu boku auta. Potom se vydali do města, shánět své ostatní, daleko trpělivější zákazníky.

Jako poslední se dostavil, skryt za ohromnou spoustou krabic, halebský obuvník, který se vzmožil a teď si jel do Bagdádu otevřít filiálku. Švec byl, jak náleží k jeho řemeslu, sdílný člověk. Díky tomu se spolucestující dověděli, že příčinou odkladů nebyly ani tak deště

na Eufratu, jako spíš několikery střevíce, které ještě potřeboval dodělat pro novou bagdádskou pobočku.

Kolem poledne se zdálo, že je konečně všechno jakžtakž pohromadě. Uvnitř ohromné hromady kufrů, beden a krabic, křížem krážem omotané provazy, vězela fordka. Ve fordce čtyři cestující a spousta menších zavazadel. Do vozu i ven se dalo lézt jen okénky. Tak se vydali napříč černohnědou, hlinitou a skutečně dost rozbahněnou pouští k jihovýchodu, směrem na Bagdád.

/19/

Když dojela bachratá fordka k Eufratu, zapadalo slunce. Řeka se vinula krajinou jako široká stuha, teď při západu oranžová a zlatá. Vlasta si vymohla zastávku a vydrápala se okénkem ven. Tak tohle je tedy Eufrat, řeka z dějepisu, svědek a živitel dávných kultur a dávných dynastií. Dobrý večer, řeko, jsem ráda, že tě poznávám. Dynastie zanikly, kultury odevzdaly štafetu dalším pokolením, řeka teče dál, stejná jako před tisíciletími. Dojatá, s roztrženou punčochou, vsoukala se Vlasta zpátky na své místo ve fordce.

Na první nocleh přijeli do Maskary. Noclehárna je za místním krámkem, jediná místnost se dvěma širokými, hrubě tesanými dřevěnými lehátky. Pro čtyři muže to stačí, ale kam uložit dámu?

Kupec vypočítává jakési možnosti ubytování ve vesnici. Už z výrazu jeho tváře lze soudit, že jsou to možnosti značně pochybné. „Je s námi na cestě, je tedy jako naše sestra,“ rozhodli muži a přenechali Vlastě velkomyslně celé jedno prostorné tvrdé lůžko.

Ráno vyjeli na úsvitě. Černohnědou hlínu pouště teď vystřídala zeleň: úzká cesta se vine před autem jako pěšina v nekonečných lukách. A jaké je tu ticho! Zelená pláň jako by pohlcovala zvuk motoru.

Když byli na cestě třetí den, eufratská zeleň zmizela, zase je tu poušť, tentokrát šedivá, kamenitá. Tu a tam leží podle cesty převrácené, ohořelé kostry automobilů. Co se asi stalo s lidmi, kteří v těch autech jeli? Stihli včas vylézt? A jestli ano, kam asi došli?

V chvějivém vzduchu se v dálce zrcadlí vodní hladina. Jezero, nebo snad mořský záliv? A ty temné skvrny na okraji, jsou to lodí, nebo palmy?

Zkušený pouštní řidič se usmívá. Právě jste měla tu čest naletět na šálení faty morgány, paní doktorko.

Třetí den cesty, ve tři hodiny odpoledne stanula utýraná, blátem a prachem obalená fordka na hranicích Iráku. Jízdní hlídka jim vyjela vstříc. Muži mají přes hlavu splývavé červené šátky, připevněné černým kruhem nasazeným kolem čela.

Tomu kruhu se říká ikál a jezdcí na něm mají kovovou hvězdu Ištařinu, znak irácké policie.

Uvítání bylo přátelské, příkaz striktní: dnes smíte dojet jen do Nehíje, tam zůstanete přes noc.

„Proč jen do Nehíje?“ reptá Vlasta. „Jsou teprve tři hodiny a do večera bychom ještě mohli ujet spoustu kilometrů.“

Usmívají se, blýskají bílými zuby, ale nepřipouštějí námitky: vůz nesmí zůstat přes noc v poušti, nejpozději dvě hodiny před západem slunce musí být všichni cestovatelé pod bezpečnou střechou. A to byste už jinak nestihli.

„Kam tak pospícháš, chátún?“ kárá Vlastu udiveně mladý strážce hranic. Tihle Evropané jsou všichni stejní, už jich tu pár viděl. Ztřeštění, pořád se někam ženou. „Neboj se, paní, bude ti tam dobře. Připraví ti zvláštní pokoj, čisté lůžko, napiješ se čaje, odpočineš si. Dostala by ses jinak někdy v životě do Nehíje? No vidíš, tak nač pořád ten spěch? Však tam dojedete zítra nebo pozítří, bude-li to vůle Alláhova. Hlavně když dojedete zdraví.“

Pohraničník je jistě o pět let mladší než Vlasta, a domlouvá jí jako děcku. „Inša'alla,“ přizvukují zpěvavě ostatní.

Rezignovala, nic jiného stejně nezbyvalo. A potom – copak to nebylo lákavé? Voda na umytí, čisté lůžko, čaj. A západ slunce v poušti.

Nehíja. Ukázali jí náuru, čerpací zařízení prastarého zavlažovacího systému. Dřevěné kolo, po jeho obvodu jsou přivázány hliněné džbánky: dole nabereou vodu, nahoře ji vylíjí do rozváděcího koryta. Dneska stejně jako před tisíci lety. Všude kolem kvetl mezi kameny modřeneček.

Pohraničník měl pravdu. Dostala by se jinak někdy v životě do Nehíje?

— — —

V pondělí patnáctého března v poledne se fordka přiblížila k iráckému hlavnímu městu. Po ranní písečné bouři měli teď auto, zavazadla i cestující jednotné, špinavě bílé zabarvení. Ale vzduch byl svěží a slunce jasně svítilo.

Už jsou pouhým okem k rozeznání palmové zahrady na předměstí. Mohli by tam být za půl hodiny, nebudou, dostali se do průvodu soumarů. Soumaři, naložení stejně doširoka jako ten starý automobil, jdou spolehlivě, ale hrozně pomalu. Vlasta se vrtí na sedadle.

„Kam tak pospícháš, chátún? Co na tom, dojedete-li dnes nebo pozítří. Hlavně abyste dojeli zdraví.“

Průvod soumarů na rozcestí odbočil, fordka mohla přidat plyn. Už jsou u palmové zahrady a také asfaltové silnice. Předměstí. Mezi přízemními domky malé neoplocené hřbitovy. Kolem pouličních kuchyní se tísní Arabové a Indové v dlouhých bílých hábitech. Obědvají – je přece poledne. Poledne patnáctého března. Pod koly fordky rachotí prkna pontonového mostu přes Tigris jako velikonocní řehtačka. Tisíc čtyři sta kilometrů od Bosporu k Tigridu za patnáct dnů.

Až se vydá o třicet sedm let později do Bagdádu jiný český lékař, Vlastin následovník, mladší přítel a svým způsobem i žák, odletí ráno letadlem z Prahy – a večer pojede osvětlenými bagdádskými ulicemi z letiště do hotelu. Cesta trvá tak dlouho jedině kvůli mezi-
přistáním; kdyby těch tři tisíce tři sta kilometrů letěli bez zastávky, mohl tu být už na oběd.